

Albert Kutal (1904–1976)

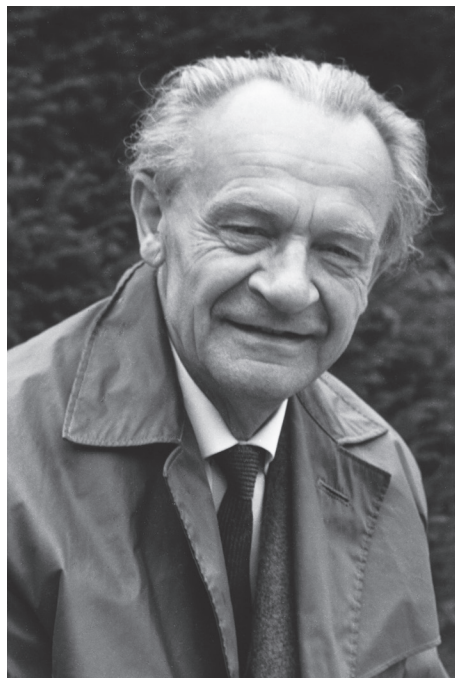
Systematický znalec středověkého sochařství

Jedna z nejvýraznějších osobností českého dějepisu umění 20. století a mezinárodně respektovaný znalec českého středověkého sochařství lucemburské éry představuje skutečně zakladatelskou osobnost brněnského dějepisu umění. Po první generaci se mu podařilo vtisknout semináři dějin umění program založený nejen na systematickém terénním studiu uměleckých památek, ale také na metodicky jasném zakotvení umělekohistorické práce v empirické stylové kritice. Oproti svým předchůdcům a učitelům dokázal svou odbornou činností mnohem přesvědčivěji spojit s profilem vídeňské školy dějin umění, která ve střední Evropě stále představovala metodologicky nejucelenější a vlivnou autoritu umělekohistorické práce.

Albert Kutal se narodil v Hranicích na Moravě a vystudoval na brněnské univerzitě dějiny umění u Eugena Dostála, přičemž svá studia zakončil obhájením disertační práce na téma sochařské výzdoby portálu kláštera cisterciáček v Předklášteří. Vedle Brna však na jeho formaci silně zapůsobilo i pražské prostředí, zejména osobnosti Vincence Kramáře a Antonína Matějčka, které mu zprostředkovaly metodický odkaz vídeňské školy dějin umění. Ještě při studii, v letech 1926–1928, se věnoval také odborné muzejní práci (působil v umělekohistorickém oddělení Moravského zemského muzea v Brně). Od roku 1931 byl pracovníkem obrazárny Moravského zemského muzea, kde v letech 1935–1936 připravil fundamentální výstavu gotického sochařství na Moravě a ve Slezsku, která poprvé ukázala širší veřejnosti do té doby neznámý a systematicky uspořádaný umělecký materiál. V této činnosti se přitom rovněž odrážela tradice vídeňské školy, pro jejíž představitele bylo typické obdobné spojení praktické muzejní zkušenosti s akademickou vědou. V muzejní praxi nadále pokračoval a v muzeu zastával funkci přednosta obrazárny do roku 1942.

Po druhé světové válce se stal zemským muzejním radou a správcem zemské galerie při Moravském zemském muzeu (1945–1948). Nabyté zkušenosti z muzejní praxe Kutalovi napomohly, aby se vypracoval do pozice vynikajícího muzejního znalce. Tuto praktickou složku profesně prolínal s pedagogickým působením. V roce 1939 se stal soukromým docentem dějin umění na Masarykově univerzitě v Brně a později se, v rámci poválečné obnovy semináře dějin umění, podílel na programu mimořádného letního semestru, který zahájil přednáškou *České malířství doby lucemburské*. V roce 1945 byl jmenován ředitelem semináře dějin umění a v této pozici setrval do roku 1952, kdy došlo k reorganizaci filozofické fakulty a Kutal se stal do roku 1961 vedoucím semináře dějin umění v rámci velké katedry dějin umění. Jako profesor dějin umění (jmenován roku 1948) pak Albert Kutal působil na brněnské katedře do roku 1971.

Celý svůj život, od zmíněné výstavy gotického sochařství, zasvětil Albert Kutal výzkumu středověkého umění. Svůj habilitační spis o moravské dřevěné plastice první poloviny 14. století předložil roku 1939 a vědeckou kariéru završil v roce 1963 doktorátem věd na téma *České gotické sochařství 1350–1450*. Publikaci se stejným názvem vydal o rok dříve a představil

v ní pozoruhodné a první syntetické uchopení vývoje českého vrcholně gotického sochařství. V této knize se komplexně zamýšlel nad okolnostmi vzniku a šíření gotického stylu a ve svém úsilí o konstruování jednotlivých vývojových řad sledoval velmi dobře základní orientaci vídeňské školy dějin umění. V tomto svém syntetizujícím úsilí pokračoval v další souhrnné práci vydané v roce 1972 pod názvem *České gotické umění*. Obě knihy představují významný příspěvek i v rámci evropského dějepisu umění, a to nejen díky své prezentaci domácího uměleckého materiálu. Ve svých argumentech se Kutal často setkával s německy mluvícími historiky umění, přičemž se vždy snažil zdůvodňovat svébytnosti českého středověkého sochařství.

Základ umělekohistorické práce představovalo pro Alberta Kutala přesné a detailní znalectví spojené s vytříbeným formálně analytickým přístupem. V linii precizní tvarové analýzy, snažící se o vytvoření vývojových řad, publikoval již v letech 1957 a 1958 své dnes klasické práce, které interpretovaly krásné Madony ve dvou skupinách, v okruhu Mistra krumlovské Madony a Mistra toruňské Madony. Jeho stylově historický přístup se přitom dominantně orientoval na problém geneze stylu a na jeho historickou podmíněnost. Výsledkem pak byla představa genetického vývoje, který probíhá v konstruované jedinečné vývojové řadě, do níž historik umění detailně přesnou formální analýzou zařazuje jednotlivé (často) anonymní památky.

Kutalovo pojetí řad soch v okruhu Mistra Michelské madony a pozdějších mistrů krásného slohu představovalo určitou strukturalistickou verzi řešení časové souvislosti forem uměleckých děl. Zkoumání detailů záhybů pláštů a jejich sestavení do takřka paleografických fliací bylo zejména zpočátku jeho hlavní doménou. Jistě i z těchto důvodů bylo Kutalovi značně blízké Wölfflinovo vybudování párových umělekohistorických pojmů, které by umožňovaly popis forem a jejich zařazení do historického vývoje.

Na sklonku šedesátých let 20. století postupně ale svůj formalistní objektivismus korigoval jemnou, takřka anglosaskou skepsí, která ho přivedla k ocenění kulturně historických prací Johana Huizingy a Pierra Francastela. Avšak ani tehdy neopustil svůj empirismus, jak o tom svědčí jeho sdílení výroku, že pro historika umění vždy platí: „*Na počátku bylo oko.*“

V té době jej ale nelze už považovat za ryzího formalistu, jak ukazuje například jeho reflexe krásného slohu v českém sochařství kolem roku 1400, kdy se naopak vymezoval vůči dominantně formalistickým interpretacím této stylové polohy lucemburského umění. Nyní totiž více zdůrazňoval historické a sociální zakotvení uměleckého projevu.

Vedle hlavního těžiště své odborné činnosti, koncentrované na oblast středověkého sochařského umění, směřoval Kutal svůj zájem také k moderní umělecké tvorbě. Monograficky zpracoval například díla malířů Antonína Procházky či Jaroslava Krále. Přípravoval také monografii Jana Štursy. I zde jeho přístupu dominovala analýza umělecké formy při rozboru jednotlivých děl, i když zde kladl větší důraz i na obsahovou (ideovou) vrstvu studovaných děl. Jeho schopnost kombinovat studium staršího a moderního umění je přitom další vlastností, která může jeho působení spojovat s tradicí vídeňské školy, ale která je rovněž charakteristická pro minulou i následující orientaci příslušníků brněnského dějepisu umění. Ve všech těchto umělekohistorických analýzách Albert Kutal prokazoval nejen jedinečný vizuální cit, ale především schopnost formulovat závěry neobyčejně kultivovaným jazykem. V kontextu brněnské školy dějin umění je podstatné nejen jeho individuální působení, ale také názorové a metodicky komplementární spojení s jeho vrstevníkem a spolupracovníkem v semináři dějin umění, Václavem Richterem.